

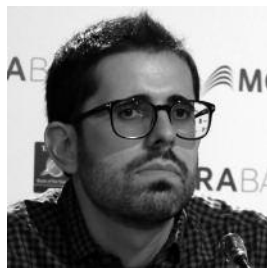

Oliver Vergés i Pons

Doctor en Història
Medieval per la Universitat
Autònoma de Barcelona,
vinculat a l'Institut d'Estudis
Medievals de la Universitat
Autònoma de Barcelona

Resum

Aquesta ponència pretén exposar els onze moments clau que han permès la construcció d'Andorra com a estat independent i sobirà, des de l'any mil fins al 1993. Onze episodis que permeten conèixer molt succintament els orígens de l'Andorra medieval; la creació del feu episcopal a les Valls del Valira; el paper dels Caboet, els Castellbò i els Foix a la història d'Andorra; la importància del Pariatge; la construcció del Consell de la Terra; la vinculació de la Cosenyoria andorrana amb la Monarquia francesa, primer, i amb el cap d'Estat francès, després; la supervivència política de les Valls en època moderna, la Nova Reforma i els reptes per a la modernització que, ja a finals del segle xx, van desembocar en el procés constituent.

Oliver Vergés i Pons

Onze episodis clau per conèixer la història d'Andorra

Paraules clau

Andorra, història política,
Coprincipat, Pariatge, Constitució

La construcció d'Andorra com a estat independent i sobirà, culminada el 1993 amb l'aprovació de la Constitució del Principat i el reconeixement internacional posterior, s'ha gestat al llarg d'una història secular de més de mil anys. Partint d'aquesta premissa, es fa difícil de resumir aquesta mil·lenària història andorrana si no és partint d'un seguit de moments clau que expliquen com Andorra ha arribat a ser el que és avui. Podem considerar que hi ha onze episodis, onze moments, en què un fet o una decisió va contribuir a la construcció de la sobirania andorrana, uns episodis que intentarem de desgranar breument al llarg d'aquesta ponència.

Com tindrem ocasió de veure, sovint la història d'Andorra ha depès de la sort, de la realitat forana i d'una certa tossuderia muntanyenca més que no pas d'un destí prèviament escrit. Això passa en la història de tots els territoris del món —la dependència de l'atzar i del context—, però podríem dir que en el cas andorrà els esdeveniments succeïts a l'entorn han tingut un pes fonamental, en bona mesura a causa de les dimensions del país i de les seves característiques geopolítiques. Això no treu ni valor ni importància a la història d'Andorra, ni significa que els seus habitants no hagin tingut cap paper en l'esdevenir de llur territori. És cert, tanmateix, que encara queda molta recerca per fer per conèixer el paper que els andorrans de segles precedents van tenir en la definició política d'Andorra.

Si ens situem en els orígens històrics medievals, cal que afirmem en primer lloc que Carlemany no va fundar Andorra, i que la història que vincula l'emperador carolingi amb les Valls del Valira és una llegenda que parteix d'un document fals, la *Carta Poble*, elaborada possiblement el segle XII, entre 1133 i 1162, i que hauria estat obra dels mateixos andorrans per defensar llurs drets davant l'arribada d'un nou senyor feudal, el Bisbe d'Urgell.

En realitat, entre els segles VIII i XII, Andorra participa de l'evolució general del Pirineu i del Comtat d'Urgell: primer, sotmesa al domini musulmà establert a la península Ibèrica a partir del 711 i, a continuació, vinculada als carolingis, que a partir del 785 van incorporar Cerdanya i Urgell als seus dominis, als quals s'afegiria Barcelona a partir del 801. D'aleshores ençà, les Valls andorranes van formar part del Comtat d'Urgell i van ser regides pel comte d'aquest territori.

Amb el pas dels anys, vers l'any mil, van començar a produir-se topades entre els habitants d'Andorra i els comtes d'Urgell. Cal pensar que som en un moment d'intensificació de la feudalització, que suposava l'establiment de noves càrregues fiscals, sovint de caràcter arbitrari, per part del senyor. És en aquest context que els andorrans van destruir el castell comtal de Bragafolls i, gràcies al context del moment, no van patir les conseqüències d'aquest atac. És en la destrucció de Bragafolls on cal buscar els inicis d'una història andorrana pròpia. De fet, podríem considerar aquest el fet fundacional andorrà.

Els comtes d'Urgell, aleshores, estaven més interessats en els dominis a migdia, i en la conquesta de nous territoris cap a Balaguer i Lleida. Això va fer que decidissin de cedir possessions comtals al nord, especialment als Bisbes d'Urgell i als vescomtes de Castellbò. Fou així com el 988, després de la destrucció de Bragafolls, l'Església d'Urgell va aconseguir diversos béns a Andorra i com el 1133 va adquirir tots els béns comtals a les Valls del Valira, que van esdevenir un feu episcopal. Per gestionar aquest feu, van decidir d'arribar a un acord amb els senyors de Caboet, els quals obtingueren també drets feudals a Andorra.

Amb el pas dels anys, els drets feudals dels Caboet van anar *in crescendo* i es consolidaren, mentre que paral·lelament creixia la rivalitat entre els Castellbò i l'Església d'Urgell per l'hegemonia pirinenca. En aquesta situació de màxima tensió, a finals del segle XII, el darrer Caboet deixà tot el seu patrimoni a la seva filla Arnalda. L'elecció del marit d'Arnalda, doncs, esdevingué clau per al futur a curt, mitjà i llarg termini de tot el Pirineu.

Finalment, Arnalda fou esposada amb Bertran de Tarascó, amb qui tingué un fill també anomenat Bertran. Tanmateix, Bertran de Tarascó morí —més tard també morí el fill d'ambdós—, i Arnalda s'esposà en segones núpcies amb Arnau de Castellbò. A la pràctica, doncs, els dos grans poders hegemònics i rivals del Pirineu, l'Església d'Urgell i els vescomtes de Castellbò, tenien drets feudals sobre Andorra. La situació es complicà tant que va desembocar en una guerra oberta, amb el saqueig de la catedral d'Urgell inclòs.

I la cosa encara es complicà més quan l'única filla d'Arnau i Arnalda, Ermessenda de Castellbò i Caboet, s'esposà amb el comte de Foix, també rival de l'Església d'Urgell, el 1208. Bona part del segle XIII fou un període d'enfrontaments entre

aquests poders antagonics en un conflicte latent amb explosions regulars que s'ha definit com el *segle de ferro* pirinenc, que no es clogué fins a l'assoliment d'un pacte. Després de diversos intents de negociació, s'assolí un acord entre les parts anomenat *pariatge*, signat el 1278. Per bé que és conegut com a *Pariatge d'Andorra*, els efectes i les ramificacions tenien un abast més ampli, encara que les conseqüències a més llarg termini estaven directament relacionades amb les Valls del Valira. El *Pariatge* plantejava un sistema de *Cosenyoria* —i de correcepció d'impostos— sobre Andorra entre els Foix i l'Església d'Urgell. Aquest model tingué una gran vigència, i de fet perdurà fins a la Constitució de 1993. Encara que inicialment els Foix havien de retre homenatge als Bisbes, a la pràctica s'establí una *Cosenyoria de facto* en igualtat de condicions. Val a dir que el terme *Coprínceps* no s'emprà fins al temps de la Nova Reforma. Immediatament després de l'establiment del segon *Pariatge*, el 1288, els *Cosenyors* van autoritzar la formació d'un Consell de les Valls que havia de representar els interessos dels habitants del territori i gestionar la quotidianitat dels afers andorrans. L'origen del Consell de la Terra cal buscar-lo en reunions que es feien des de temps antics i que simplement després del *Pariatge* es van autoritzar formalment, i a partir de 1419 es van regularitzar amb unes prerrogatives i funcions concretes a petició dels andorrans. Com hem vist, els drets feudals sobre Andorra van passar dels Caboet als Castellbò i d'aquests als Foix. A partir del segle XIII, aquest darrer llinatge va canviar la seva política estretament vinculada amb la Corona d'Aragó i va participar molt més activament en la realitat occitana i francesa. Gràcies a això, els Foix van assolir diversos acords matrimonials que els van permetre d'ampliar els seus dominis, incloent-hi la Bigorra, el Bearn i un llarg etcètera, fins que a finals del segle XV van vincular-se a la monarquia navarresa i els seus drets van acabar units. Així doncs, a partir d'aquest moment els reis de Navarra eren, també, *Cosenyors d'Andorra*. Uns decenni més tard, el 1548, la reina de Navarra, Joana Albret, es va unir a Antoni de Borbó, que tenia drets sobre la monarquia francesa. D'aquesta manera, el fill d'ambdós, Enric de Navarra, esdevingué rei el 1572 i va mantenir drets sobre el tron francès. Després dels conflictes de les guerres de religió a França, barrejats amb conflictes dinàstics, Enric de

Navarra va esdevenir l'únic candidat real al tron el 1589, i va entrar a París, després d'acceptar el catolicisme, el 1593. D'aleshores ençà, la Cosenyoria d'Andorra va quedar unida a la Monarquia francesa.

Durant l'època moderna, en un període realment conflictiu, Andorra va viure entremig de dues grans monarquies, la francesa i la hispànica. A fi d'evitar que les Valls andorranes poguessin ser absorbides per una de les dues monarquies en cas de conflicte, era clau mantenir la neutralitat. Amb tot, aquesta necessària neutralitat no es va mantenir durant la Guerra de Successió hispànica a principis del segle XVIII. En el conflicte que enfrontava Felip V de Borbó, net del Cosenyor d'Andorra Lluís XIV, i l'arxiduc Carles d'Àustria, els andorrans van sumar-se a la posició austriacista del territori català.

La guerra, finalment, la va guanyar el bàndol borbònic el 1714, i posteriorment es va aplicar el Decret de Nova Planta als territoris conquerits, el qual eliminava qualsevol realitat jurídica i jurisdiccional prèvia. La realitat d'Andorra, doncs, perillava per la seva posició antiborbònica durant el conflicte. Els andorrans es van salvar, però per l'interès del nou Bisbe borbònic Simeó de Guinda de conservar el seu feu episcopal un cop guanyada la guerra, sumat al ferm compromís de lluitar contra el frau i el contraban. La Cosenyoria es va mantenir i sembla que les Valls andorranes van començar a diferenciar-se dels seus veïns del sud, i es van dotar d'una història pròpia i van recollir els privilegis atorgats a les Valls a través del *Manual Digest*, d'Antoni Fiter i Rossell, de 1748.

A part de la neutralitat, l'equilibri entre els dos Cosenyors era clau per a la continuïtat d'Andorra, una continuïtat que va trontollar després de la Revolució Francesa de 1789 i de la mort a la guillotina de Lluís XVI el 1793. La mort del Cosenyor i el procés revolucionari contrari a les herències feudals va fer perillar les relacions entre Andorra i França, el manteniment dels privilegis comercials i l'equilibri polític. No és estrany, doncs, que entre 1793 i 1806 els andorrans intentessin de recuperar els vincles polítics amb les autoritats franceses, quelcom que van aconseguir amb el decret de Napoleó d'aquest darrer any que, a la pràctica, vinculava la Cosenyoria andorrana amb la persona que exercís el paper de màxim dirigent de França.

La Revolució Francesa va encendre la flama de la modernització política arreu d'Europa. El XIX va ser un segle

Bibliografia

- BAIGES, IGNASI; GASCÓN, CARLES (2020). *Consell de la Terra. Els orígens*. Andorra: Consell General.
- BELENGUER, ERNEST (dir.) (2005). *Història d'Andorra. De la Prehistòria a l'Edat Contemporània*. Barcelona: Edicions 62.
- BUYREU, JORDI (2015). «Les valls d'Andorra a l'època moderna (segles XVI-XVIII)», a ESPINO, ANTONIO; JANÉ, OSCAR. *Guerra, frontera i identitats*. Catarroja; Barcelona: Afers, p. 211-238.
- Constitució del Principat d'Andorra* (2003). Andorra: Consell General.
- El Procés constituent de la Constitució del Principat d'Andorra* (2006). Andorra: Consell General, 2 volums.
- FITER ROSSELL, ANTONI (1987). *Manual Digest*. Andorra: Consell General.
- GASCÓN, CARLES (2015). *La catedral saquejada*. La Seu d'Urgell: Salòria.
- GONZÁLEZ, ARNAU (2009). *La cruïlla andorrana de 1933: la revolució de la modernitat*. Sant Julià de Lòria; Valls: Fundació Julià Reig; Cossetània.
- GUILLAMET, JORDI (coord.) (2010). *Andorra. Nova aproximació a la història d'Andorra*. Barcelona: Altàir.
- LÓPEZ, ESTEVE; PERUGA, JOAN; TUDEL, CARME (1988). *L'Andorra del segle XIX. De la Nova Reforma a la Revolució del 1881*. Andorra: Conselleria d'Educació i Cultura.
- VERGÉS, OLIVER (2016). *Història d'Andorra en onze claus*. Andorra: Anem Editors.
- VERGÉS, OLIVER (2021). *Carlemany i Andorra. Història de la Carta Poble, el document que va originar una llegendà*. Andorra: Anem Editors.

intens de lluites entre el progrés i la tradició, entre liberalisme i absolutisme. Andorra no va ser aliena a aquests canvis, tot i que els va viure més tardanament. Les estructures polítiques andorranes havien canviat ben poc des de temps medievals. Més enllà de les prerrogatives que hagués pogut anar guanyant el Consell General, a la pràctica el poder estava a mans dels caps grossos, en un sistema de caràcter oligàrquic. A partir de 1850 l'economia andorrana va entrar en crisi, entre altres motius pel tancament de fargues. Això va generar una necessitat de transformació, que va trobar en les concessions per construir balnearis, casinos i carreteres una sortida per a la modernització del país. Les concessions, el control de les institucions i la crisi econòmica van generar tensions i conflictes importants, que fins i tot van arribar a les armes. És per això que el 1866 part dels oligarques del país van promoure una reforma institucional que tenia per objectiu transformar mínimament la realitat política andorrana per evitar una revolució de l'aleshores anomenat *poble baix*. La reforma va tenir el beneplàcit d'una Església conservadora, cosa que demostra les limitacions que podia tenir, i havia de servir per tancar una conflictivitat per la modernització; tot i que sense èxit, ja que els conflictes es van mantenir més enllà de la Nova Reforma de 1866.

La modernització econòmica va arribar finalment ja en ple segle XX, quan els efectes de la crisi de finals del XIX havien portat molts andorrans a emigrar. Es considera la concessió de FHASA de 1929 el moment clau d'aquesta modernització, per bé que des del tombant de la centúria havien arribat alguns canvis (el telègraf, les primeres carreteres, etc.), que a la pràctica ja havien iniciat una certa transformació de les Valls. Tot i això, políticament les institucions havien canviat poc i el sufragi era únicament masculí i estava limitat als caps de casa, una conquesta assolida durant la Nova Reforma. El 1933 es va produir un cert procés revolucionari, amb tancament de Consellers a la Casa de la Vall inclòs, a favor de la democratització d'Andorra, un procés que coincidí amb altres situacions complexes al país, com la vaga d'obers de FHASA. La situació va demanar fins i tot la intervenció de la gendarmeria francesa, i va culminar amb una democratització limitada que permetia el sufragi masculí (a excepció dels anys 1941-1947). Les dones, tanmateix, no van poder votar fins al 1970.

Novament, però, els grans reptes no es van afrontar en un país que començava a canviar a marxes forçades. De fet, a partir de mitjan segle xx, Andorra va començar a convertir-se en un destí turístic, la muntanya, la neu i les compres van esdevenir focus d'atracció i la bonança va afavorir el creixement demogràfic, tant intern com extern, amb l'arribada de gent de fora de les Valls. Finalment, tots els conflictes i problemes que s'havien tancat en fals va caldre afrontar-los de cop a finals del segle xx, quan fou necessari transformar Andorra en un estat homologable a la realitat dels segles xx i xxi.

La *reformeta* de 1981, com el nom indica, no va servir per solucionar res, d'aquí que en el món canviant de principis de la dècada dels 90 noranta es plantegés obertament el Procés constituent. Els anys 1991 i 1992 van ser fonamentals per la decisió de la Comissió tripartida d'iniciar el procés i la dissolució del Consell. Finalment, el 2 de febrer de 1993 la Constitució va ser aprovada pel Consell General i el 14 de març del mateix any la va aprovar en referèndum més d'un 75% dels andorrans.

La Constitució va representar per a Andorra l'adquisició de l'estatus d'Estat reconegut internacionalment, amb presència a les Nacions Unides el mateix 1993 i al Consell d'Europa el 1994. I després de 700 anys, el model polític del Pariatge va desaparèixer per donar pas a un temps en què la Sobirania emergia dels andorrans i de les seves institucions representatives.

Òbviament, aquestes onze claus, aquests onze episodis, no ens expliquen tota la història d'Andorra, i de fet aquest no era l'objectiu. Sí que ens permeten, però, d'entendre millor com Andorra ha arribat a ser el que és avui dia. Encara queda, això sí, molta feina per fer per poder conèixer amb la profunditat que es mereix la història andorrana, i per això és fonamental que la seguim investigant.

VILLARÓ, ALBERT (2018). *Estudis polítics i historiografia andorrana. Un estat de la qüestió*. Sant Julià de Lòria: Institut d'Estudis Andorrans; Centre d'Estudis Històrics i Polítics.
<<https://www.iea.ad/images/CEHiP/documents/EPHA.pdf>> [Consulta: juny de 2020]